

Dupliek op de reactie van Frans Meijers

Over moed en intelligente dwaasheid

Tom Luken

Laat ik beginnen met een correctie. In tegenstelling tot wat Meijers schrijft, trek ik niet de boude conclusie dat het stimuleren van zelfsturing onmogelijk en onwenselijk is – laat staan dat ik daarop hamer. In het navolgende verhelder ik mijn standpunt. Vervolgens wijs ik op een inconsistentie en een redeneerfout in Meijers' benadering.

Mijn standpunt

Zelfsturing is vanuit praktisch oogpunt zeer nastrevenswaardig. Dat ben ik geheel met Meijers eens. Het is echter de vraag in hoeverre en wanneer de ontwikkeling van zelfsturing in het onderwijs mogelijk is. Bij die vraag moeten we kijken naar de uiteenlopende defini-

ties, vormen en niveaus van zelfsturing. Bij de lagere niveaus gaat het bijvoorbeeld om impulscontrole, wat al bij jonge kinderen geoefend kan worden. Andere voorbeelden zijn het zelfstandig uitvoeren van opgedragen taken en het maken en realiseren van kortetermijnplannen. Dat is veelal voor pubers haalbaar. In het kader

van loopbaanontwikkeling gaat het om hogere niveaus van zelfsturing. Daarvoor hebben Meijers en ik eerder in deze discussie verschillende definities genoemd. Kernwoorden zijn overzicht, autonomie, een eigen visie en levensthema. Deze niveaus van zelfsturing zijn meestal pas op latere leeftijd mogelijk, omdat levenservaringen en rijping van de hersenen daarbij belangrijk zijn.

Het onderwijs kan een rol spelen in het leggen van een basis voor de latere ontwikkeling van het hogere niveau van zelfsturing, maar deze rol moet niet overschat worden. Als het onderwijs meent individuen te moeten en te kunnen afleveren, die op het hogere niveau zelfsturend zijn, dreigen diverse risico's (Luken, 2011). Mogelijk het belangrijkste gevaar is dat zelfsturing plaats gaat vinden op basis van misverstanden over het zelf. Bijvoorbeeld in de vorm van 'foreclosure', dat wil zeggen voortijdig afgesloten identiteitsontwikkeling met hardnekkige valse zelfbeelden, gebrek aan aanpassingsvermogen en schadelijke loopbaanproblemen als gevolgen.

Waar ik op hamer is de noodzaak om kennis vanuit de ontwikkelingspsychologie in te bouwen in het ontwerp van leeromgevingen en -programma's die gericht zijn op de ontwikkeling van zelfsturing. Een eenzijdig sociologisch perspectief volstaat niet. De vanuit economisch en psychologisch oogpunt belangrijke kwestie is via welke stappen en in welk tempo zelfsturing zich uiteindelijk het best ontwikkelt.

'Nature' en 'nurture'

Meijers' benadering is naar mijn mening niet consistent. Van de ene kant erkent hij dat er nog veel onbekend is op het gebied van de ontwikkeling van hersenen en persoon. Tevens ziet hij het belang van 'nature' (genetische aanleg, biologische factoren) bij ontwikkeling. In 2010 (p. 48) schreef hij het met Kuijpers en Winters nog sterker: "Recent neuropsychologisch en neurofysiologisch onderzoek laat zien dat jongeren (en ook de meeste volwassenen) niet goed in staat zijn tot reflectie over zichzelf in relatie tot hun omgeving. 'Nature' blijkt een veel belangrijkere rol te spelen in het studie- en beroepskeuzep proces dan lang is gedacht. Dit roept de vraag op of het überhaupt mogelijk is om leeromgevingen

te creëren die leerlingen in staat stellen te reflecteren over hun (studie)loopbaan."

Van de andere kant gaat Meijers zelf niet in op de vraag die hij oproept. Zijn antwoord is kennelijk ja, maar onduidelijk blijft op basis van welke overwegingen dat is. Hij onderkent dat jongeren nog niet in staat zijn tot zelfsturing, maar verklaart dit vanuit 'nurture', met name de kenmerken van het naoorlogse onderwijs, als hij schrijft: "Is het verwonderlijk dat een verplichte aanwezigheid van tenminste vijftien jaar in een dergelijke leeromgeving tot resultaat heeft dat jongeren zowel overzicht als

Misverstanden over het zelf is risico bij zelfsturing

autonomie missen? En dat hun hersenen onvoldoende gerijpt zijn?" Meijers suggereert hiermee, dat een andere leeromgeving wel jongeren kan afleveren met autonomie en rijpe hersenen. Maar waar en wanneer is dit ooit gelukt? Waarop is Meijers' vertrouwen in de door hem ontworpen leeromgeving gestoeld?

Meijers gebruikt het aansprekende beeld van 'nature' als architect en 'nurture' (opvoeding, onderwijs, ervaringen, cultuur...) als aannemer. Een goede aannemer wijkt niet te ver af van de tekeningen van de architect, werkt goed samen met verschillende uitvoerders en hanteert een logische volgorde bij het realiseren van de plannen: eerst een solide fundament, vervolgens muren, dan een dak en ten slotte de afbouw. Maar Meijers lijkt te menen dat het onderwijs de andere uitvoerders niet nodig heeft. Hij toont weinig interesse en inzicht in de bouwplannen van 'nature'. De door hem bepleite onderwijsrevolutie volgt een eenheidsrecept: voor alle leeftijden en niveaus van vmbo tot en met hoger onderwijs - en ook voor de leraren - moet het onderwijs praktijkgericht, dialogisch en zelfgestuurd worden. Hoewel hij ziet dat er nog veel onbekend is, bepleit hij een onderwijsrevolutie langs deze lijnen. Is dat moed? Of overmoed?

Rijping en levensthema

Meijers schrijft dat hersenrijping “en met name het ontstaan van langeafstandverbindingen beïnvloed lijkt te worden door de kwaliteit van de leeromgeving”, maar hij levert hiervoor geen bewijs. Evenmin weerlegt hij mijn bronnen voor de stelling dat de toename van witte stof en de groei van de langeafstandverbindingen grotendeels via een lineair, biologisch rijpingsproces verlopen. Ter aanvulling wijs ik nog op een onderzoek van Keulers e.a. (2012). Zij maakten fMRI beelden van de hersenen van 70 adolescenten tussen 13 en 21 jaar, die verschillende taken uitvoerden. Zij concluderen dat de rijping van langeafstandverbindingen taakafhankelijk is. De functionaliteit van de verbindingen verbetert via algemene, basale processen in het hele brein.

Ter onderbouwing van zijn stellingname over levensthema's verwijst Meijers naar Csikszentmihalyi en Beattie (1979). Jongeren moeten pijn uit het verleden benoemen en accepteren en als uitgangspunt nemen voor hun toekomstplannen. Het betreffende artikel gaat echter

Een eenzijdig sociologisch perspectief volstaat niet

over 30 volwassenen rond de 50 jaar en zegt niets over de toepasbaarheid bij adolescenten. Om te laten zien dat meer zelfsturing bij adolescenten mogelijk is, verwijst Meijers naar een recent artikel waarvan hij zelf co-auteur is. De afsluiting van dat artikel spreekt echter slechts van ‘bescheiden aanwijzingen’ en bovendien gaat het over een kleine en wel heel speciale groep adolescenten, namelijk gemotiveerde derdejaars studenten in het hoger onderwijs van gemiddeld 23 jaar oud.

In een eerdere fase van mijn loopbaan heb ik mij vrij uitvoerig beziggehouden met praktijk en theorie van het begrip levensthema. Het is een interessant en inspirerend begrip, maar ook ideologisch getint en hypothetisch. Theoretisch en praktisch is het nog lang niet uitontwikkeld (MacIvlen & Patton, 2007). In het geval van jongeren is die uitwerking nauwelijks gestart en zijn

er problemen mee te verwachten. Er is genoeg aanleiding voor experimenten en onderzoek naar het begrip levensthema, maar het biedt onvoldoende basis voor onderwijshervormingen.

Zelfsturing en de onderwijsagenda

Naar mijn mening maakt Meijers een belangrijke rede-neerfout als hij schrijft: “Westerse samenlevingen hebben zich de laatste decennia zodanig ontwikkeld dat van individuen op alle levensterreinen een mate van zelfsturing wordt verwacht die historisch nieuw is. Maatschappelijk succes hangt tegenwoordig ook af van de mate waarin men zichzelf kan sturen. Daarmee staat zelfsturing op de agenda van het onderwijs, of onderwijsgevenden en beleidsmakers dat nu leuk vinden of niet.”

Over de wenselijkheid van zelfsturing zijn wij het eens, maar Meijers trekt uit die wenselijkheid te snel de conclusie dat het onderwijs voor zelfsturing kan en moet zorgen. Hij is niet de enige die nieuwe, als noodzaak gepresenteerde maatschappelijke wensen wil toevoegen aan de agenda van het onderwijs. Deze ontwikkeling wordt door uiteenlopende denkers als funest aangemerkt. Zo stelt de benedictijner monnik Grün (2012) dat politici steeds de school opnieuw willen uitvinden met veel onrust als gevolg. Leraren krijgen volgens hem te veel taken toegeschoven die andere krachten in de maatschappij niet konden vervullen. In de woorden van de socioloog Furedi (2009, p. 6): *“Education needs to be saved from those who want to turn it into an all-purpose institution for solving the problems of society.”* De bevordering van zelfsturing in de loopbaanontwikkeling is niet een taak voor het onderwijs, maar een longitudinale onderneming waarin ouders, onderwijs, werkgevers, werknemers, overheid en de loopbaanprofessie moeten participeren. De ontwikkelingspsychologie is hierbij onontbeerlijk, onder meer bij de vraag welke basis het onderwijs kan leggen.

Einstein

Aan het eind van zijn bijdrage citeert Meijers de uitspraak *“Any intelligent fool can make things bigger, more complex, and more violent. It takes a lot of courage to move in the opposite direction.”* Hij schrijft deze uitspraak ten onrechte toe aan Einstein (Knoll, 2011). In

werkelijkheid is E. F. Schumacher de auteur. Deze eco-
noom verwierf rond 1975 veel bekendheid en populari-
teit met zijn pleidooi voor kleinschaligheid. Vermoede-
lijk zou Schumacher een ander idee hebben dan Meijers
over wie in dezen de rol van 'intelligent fool' speelt. Laat
ik afsluiten met een citaat dat waarschijnlijk wel correct
aan Einstein wordt toegeschreven: "The important thing
is not to stop questioning." ■

Tom Luken is arbeids- en organisatiepsycholoog en
onafhankelijk onderzoeker en adviseur bij loopbaan-
vraagstukken. Hij maakt deel uit van de redactie van
LoopbaanVisie.

Literatuur

- Furedi, F. (2009). *Wasted: Why Education Isn't Edu-
cating*. London: Continuum.
- Grün, A. (2012). *Levenslessen: Inspiratiebron voor
het onderwijs*. Utrecht: Ten Have.
- Keulers, E. H. H., Goulas, A., Jolles, J., & Stiers, P.
(2012). Maturation of task-induced brain activation
and long range functional connectivity in adoles-
cence revealed by multivariate pattern classifica-
tion. *NeuroImage*, 60(2), 1250-65.
- Knoll, J. (2011). *Things Einstein never said*. Re-

trieved March 2, 2014 from [http://archive.is/
atAAv](http://archive.is/atAAv)

- Luken, T. (2011). *Loopbaanbegeleiding schiet de
lerende voorbij: Discussiestuk*. Amsterdam: Luken
Loopbaan Consult.
- MacIvveen, P. & Patton, W. A. (2007). Dialogical Self:
Author and Narrator of Career Life Themes. *Inter-
national Journal for Educational and Vocational
Guidance* 7(2), 67-80.
- Meijers, F., Kuijpers, M., & Winters, A. (2010). *Leren
kiezen / kiezen leren: Een literatuurstudie*. Utrecht/
Den Bosch: Expertisecentrum Beroepsonderwijs.

Hiermee sluit LoopbaanVisie de boeiende en pittige
discussie tussen Frans Meijers en Tom Luken over
het thema zelfsturing af. Beide heren zouden best
nog een paar nummers door kunnen gaan schatten
wij, maar we willen nu ook de lezers de kans geven
zich in deze discussie te mengen of ruimte bieden
voor het aansnijden van een ander discussie-onder-
werp. Wellicht participatieplicht. Zie de voorzet van
Jurriaan Otto in het opinieartikel hiervoor. Wie grijpt
deze mogelijkheid?

Alle artikelen van deze uitgave
kunt u digitaal bestellen via:

 professioneel begeleiden.nl